

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
Навчально-науковий інститут соціально-педагогічної та мистецької освіти
кафедра початкової освіти

Назва курсу	Історія педагогіки
Викладачі	Чорна Вікторія Володимирівна
Профайл викладачів	http://inst.mdpu.org.ua/navchalno-naukovij-institut-sotsial/1kafedra-pochatkovoyi-osvity/sklad-kafedry-pochatkovoyi-osvity/chorna-viktoriya-volodymyrivna/
Контактний тел.	099-344-53-81
E-mail:	chernajaviki@gmail.com
Сторінка курсу в ЦОДТ	http://www.dfn.mdpu.org.ua/enrol/index.php?id=995
Консультації	Онлайн-консультації: обговорення завдань із дисципліни, затвердження тем для самостійного вивчення

1. Анотація до курсу

Предметом вивчення навчальної дисципліни є процес виникнення, становлення і розвитку основних педагогічних категорій: “навчання”, “освіта”, “виховання”, педагогічних систем та концепцій, а також унікального досвіду освітньої й виховної практики.

2. Мета та завдання курсу

Мета викладання навчальної дисципліни «Історія педагогіки». Метою викладання навчальної дисципліни «Історія педагогіки» є формування у майбутніх учителів цілісної системи знань щодо історії світового шкільництва, уміння мислити педагогічними категоріями, аналізувати, зіставляти теоретичні погляди, процеси та явища педагогічної практики різних народів у різні часи, бачити та оцінювати тенденції їх розвитку.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Історія педагогіки» є розкриття основних етапів, тенденцій і закономірностей розвитку виховання і освіти в різні історичні епохи, зв'язок виховання з соціально-економічною і суспільно-політичною структурами держави і суспільства, формування гуманістично орієнтований світогляд студентів як базовий компонент їх майбутньої професійної діяльності та процесу їх власної соціалізації, формування у здобувачів вищої освіти критичність мислення, вміння переосмислювати історико-педагогічне минуле в контексті сучасних умов сприяючи тим самим успіху в здійсненні ними самостійної науково-дослідної роботи і майбутньої професійної діяльності, застосування набутих знань у практичній педагогічній діяльності.

Перелік компетентностей, які набуваються під час опанування дисципліною:

Загальні компетентності

ЗК 7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 8. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

Фахові компетентності

ФК 5. Здатність визначати зміст, основні форми і методи навчально-виховної роботи.

ФК 21. Здатність до використання у освітньому процесі методик навчання освітніх галузей, визначених Державним стандартом початкової освіти

ФК 25. Здатність до врахування при створенні освітнього середовища індивідуальних потреб учнів, в тому числі обдарованих дітей, дітей, які мають особливі освітні потреби.

3. Формат курсу

Навчальна дисципліна «Історія педагогіки», згідно з навчальним планом, проводиться у формі лекцій, семінарських та самостійних занять. Лекційний курс передбачає вивчення основних етапів розвитку педагогічної думки, а також спирається на сучасні історико-педагогічні досліджень. На практичних заняттях студенти відпрацьовуватимуть конкретні питання розвитку авторської педагогічної думки, аналіз першоджерел, порівняльний аналіз педагогічних процесів.

Формат курсу очний (offline) у вигляді лекційних та практичних занять, змішаний (blended) через систему Центру освітніх дистанційних технологій МДПУ імені Богдана Хмельницького. Навчальний матеріал дисципліни структурований за темами, кожна з яких є відносно самостійною, цілісною частиною навчальної дисципліни, засвоєння якої передбачає проведення модульного контролю та аналіз результатів його виконання.

4. Результати навчання

ПРН 1. Наполегливо досягати поставленої мети, прагнути до постійної та систематичної роботи, спрямованої на вдосконалення професійно-педагогічної майстерності та якісно виконувати роботу у професійній сфері.

ПРН 5. Теоретично аргументувати шляхи подолання проблем та складних життєвих обставин, обирати ефективні методи їх вирішення, передбачати наслідки.

ПРН 17. Здатність застосовувати сучасні підходи до навчання, розвитку, виховання й соціалізації учнів під час планування освітнього процесу.

ПРН 26. Розробляти спільно з профільними фахівцями індивідуальні програми розвитку та навчання учнів, які потребують особливої уваги.

ПРН 28. Здатність організовувати та залучати учасників освітнього процесу до створення здоров'язбережувального освітнього середовища, середовища, яке зорієнтоване на особистісний, творчий і духовний розвиток учнів.

5. Обсяг курсу

Вид заняття	Всього годин / кредитів ЄКТС	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	Форма підсумкового контролю
К-сть годин	90 / 3	16	14	60	залік

6. Ознаки курсу

Рік викладання	Семестр	Спеціальність	Курс (рік навчання)	Обов'язковий \ вибірковий
2020	3	Початкова освіта	2	Об.

7. Технічне й програмне забезпечення /обладнання

Студенти отримують додаткову інформацію з курсу за допомогою використання Інтернет-ресурсів, мультимедійного обладнання – перегляду презентацій, відеоматеріалів та періодичної літератури (фахових журналів, газет).

8. Політики курсу

На заняттях здобувачі освіти мають застосовувати технології практико-орієнтованого навчання. При оцінюванні навчальних досягнень враховується пізнавальна активність здобувачів вищої освіти, глибина засвоєного ними матеріалу з компоненту освітньої програми. Завдання до практичного заняття викладач надає в кінці проведеної лекції. Всі вид робіт необхідно виконувати в зазначені строки. При виконанні всіх завдань і видів контролю курсу викладачі та студенти мають дотримуватись академічної доброчесності. Пропущені заняття відпрацьовуються протягом 2 тижнів в часи консультацій викладача.

В рамках даного освітнього компоненту передбачена процедура визнання результатів навчання, які здобувач вищої освіти набув шляхом неформальної освіти і демонструє для визнання у процесі опанування даної освітньої програми. Процедура визнання здійснюється згідно Положення про порядок визнання результатів навчання, отриманих у процесі неформальної освіти в Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького https://drive.google.com/file/d/14KeC_yldBuss-N0Q60DqWdwy9We1_uV4/view

В межах дисципліни передбачено перезарахування балів за тему (теми), змістові блоки дисципліни, отриманих студентом за результатами участі у різних формах (інституційних, дистанційних, дуальних) і видах (семінари, практикуми, тренінги, вебінари, майстер-класи тощо) неформальної освіти.

9. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	Денна форма					Заочна форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
		л.	пр.	інд.	с.р.		л.	пр.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Змістовий модуль 1. Історія зарубіжної педагогіки										

ТЕМА 1. Виникнення освіти й виховання в світовій суспільній цивілізації.	6	2			4					
ТЕМА 2. Школа й педагогіка епох Середньовіччя та Відродження.	8		2		6					
ТЕМА 3. Західноєвропейська педагогіка епохи Нового часу та Просвітництва.	8	2	2		4					
ТЕМА 4. Західноєвропейська педагогіка кінця XVIII - першої половини XIX століття.	8		2		6					
ТЕМА 5. Загальні тенденції світової педагогіки кінця XIX – початку XX століття.	8	2	2		4					
ТЕМА 6 Сучасна освіта у найрозвиненіших країнах світу.	7	2			5					
Разом за змістовим модулем 1	45	8	8		29					
Змістовий модуль 2.										
Історія педагогіки України										
ТЕМА 7. Школа і педагогіка Київської Русі (IX-XIV ст.)	6	1			5					
ТЕМА 8. Формування освітньої політики у козацьку добу (XIII – XVIII ст.)	6	1			5					
ТЕМА 9. Підґрунтя національної освіти і становлення педагогічної думки (XIV-XVII ст.)	6	2			4					
ТЕМА 10. Особливості розвитку освіти і педагогічної думки у XVIII ст.	6		2		4					
ТЕМА 11. Становлення національної освіти в Україні (XIX-початок XX ст.)	6	2			4					
ТЕМА 12. Розвиток національної освіти в Українській народній республіці (1917-1920 рр.)	6		2		4					
ТЕМА 13. Творення системи освіти і розвиток педагогічної	5	2	2		1					

думки у радянську добу										
ТЕМА 14. Національна освіта незалежної України: тенденції, проблеми	4				4					
Разом за змістовим модулем 2	45	8	6		31					
Усього	90	16	14		60					

10. Теми лекцій

№	Назва теми	Кількість годин
1.	Виникнення освіти і виховання в світовій цивілізації. Предмет і завдання історії педагогіки. Особливості виховання у первісному суспільстві. Виникнення шкіл у світовій цивілізації. Виховання у Давній Греції. Давньогрецькі філософи про формування особистості. Школа і педагогіка Стародавнього Риму.	2
2.	Західноєвропейська педагогіка нового часу та епохі Просвітництва. Життя та діяльність Я.А.Коменського. Принцип природовідповідності, вікова періодизація та система шкіл (за Я.А.Коменським). Класно-урочна система та принципи навчання та підручники Я.А. Коменського. Педагогічні ідеї Д. Локка. Ідея вільного виховання Ж.-Ж. Руссо. Вікова періодизація та система виховання Ж.-Ж. Руссо. Педагогічні погляди французьких філософів К. Гельвеція та Д. Дідро.	2
3.	Провідні ідеї світової педагогіка кінця XIX – початку XX століття. Соціальні передумови трансформації освіти. Ідеї вільного виховання Е.Кей, Г.Шаррельмана, М.Мантессорі. Експериментальна педагогіка Е.Меймана. Педагогіка прагматизма Дж.Дьюї. Педагогіка громадянського виховання та трудової школи Г. Кершенштейнера, Теорія нового виховання та нової школи.	2
4.	Тенденції освіти провідних країн світу. Система освіти в США. Традиційна освітня система Великої Британії. Характеристика освітньої системи у Німеччині. Характеристика освітньої системи Франції. Система освіти Японії як результат взаємодії традиційної філософії та вимог сучасної цивілізації.	2
5.	Освіта в Київській Русі. Особливості освітньої політики козацької доби. Традиційні засади виховання дітей в Київській Русі. Виникнення шкіл у Київській Русі. Зміст та організація навчання у	2

	Київській Русі. Перекладна література та перші педагогічні пам'ятники Київської Русі. Основні функції навчання, їх реалізація. Освіта козацької доби.	
6.	Підгрунтя національної освіти і становлення педагогічної думки в Україні. Загальні тенденції розвитку освіти 14-17 століть. Характеристика братських шкіл. Становлення педагогічної думки.	2
7.	Становлення національної освіти в Україні (XIX-початок XX ст.) Розвиток освіти в східних та західних територіях. Вплив західноєвропейських педагогічних ідей на розвиток педагогіки України. Ідеї видатних діячів: М. Орлов, І. Котляревський, І. Орлай, В. Каразін, М. Максимович, М. Пирогов, Т. Шевченко, П. Куліш, П. Юркевич, К. Ушинського.	2
8.	Формування системи освіти в Україні у 20-40 роках XX ст. Освіта та шкільництво в західноукраїнських землях. Радянська система освіти та розвиток педагогічної думки в 50-90 рр. XX ст.	2
Разом		16

11. Теми практичних занять

№	Назва теми	Форми контролю	Кількість годин
1.	Школа і педагогіка середньовіччя та Відродження	Тестовий контр.	2
2.	Західноєвропейська педагогіка епохи Нового часу та Просвітництва.	Письмова перев.	2
3.	Характеристика педагогічної діяльності та ідей Й. Песталоцці, В. Гумбольдта, Ф. Дістервега, Й. Гербарта, Р. Оуена	Усне опитування	2
4.	Тенденції світової педагогіка кінця XIX початку XX ст.	Круглий стіл	2
5.	Розвиток освіти України у XVIII столітті. Особливості тенденцій розвитку східних та західних територій.	Усне фронтальне опитування	2
6.	Школа і педагогіка України в період УНР та національного відродження.	Письмова перев.	2
7.	Система освіти Радянського періоду. Педагогічні концепції А. Макаренка, В. Сухомлинського. Авторські школи.	Колоквіум	2
Разом			14

12. Самостійна робота

а) теми для самостійного опрацювання

№	Назва теми	Кількість годин
1.	Система освіти та виховання в Давньої Греції	2
2	Особливості виховання в Давньому Римі.	2
3.	Система середньовічних шкіл. Особливості лицарського виховання та освіта дівчат.	2
4.	Виникнення перших університетів. Система університетської освіти.	2
5.	Напрями навчання та виховання. Навчання та продуктивна праця Т. Мора та Т. Кампанелли. Гуманізм Ф. Рабле, Е. Роттердамського, М. Монтеня.	2
6.	Принципи виховання і навчання Я.А. Коменського. Авторський погляд на підручники.	2
7.	Характеристика педагогічних ідей Дж. Локка, Ж.Ж. Руссо, К. Гельвеція, Д. Дідро	2
8.	Характеристика ідеї гармонійного виховання, елементарної освіти та методики початкового навчання Й. Песталоцці.	3
9.	Аналіз дидактичної теорії Ф. Дістервега, теорій навчання та виховання Й. Гербарта та Р. Оуена	3
10.	Аналіз формування напрямів реформаторської педагогіки (вільного виховання, педагогіка особистості, експериментальної педагогіки).	2
11.	Характеристика руху нового виховання М. Монтесорі, С. Френе, Ідеї цілісного виховання Р. Штайнера.	2
12.	Характеристика процесів трансформації освіти на межі ХХ –ХХІ ст.	2
13.	Характеристика освітніх систем США, Великої Британії, Німеччини, Японії.	3
14.	Аналіз передумов створення системи освіти Київської Русі. Культура та виникнення писемності. Літературні пам'ятки.	2
15.	Виховання у XIV-XV ст. Діяльність П. Русина і Ю.Дрогобича.	3
16.	Аналіз мети та змісту козацьких шкіл в Україні.	2
17.	Козацька педагогіка. Система виховання лицаря-козака.	3
18.	Педагогічні погляди видатних учених, просвітителів, педагогів: І. Гізель, І. Галятовський, М.	2

	Смотрицький, С. Яворський, П. Беринда, І. Галятовський.	
19.	Характеристика освітньо-педагогічної діяльності Ф. Прокоповича.	2
20.	Концепція філософії серця та педагогічні погляди Григорія Сковороди	2
21	Твори Г.С. Сковороди як виразники педагогічних поглядів автора. Аналіз творів.	2
22	Педагогіка на західноукраїнських землях (М. Шашкевич, І. Вагілевич, Я. Гловацький, Й. Левицький). Педагогіка О. Духновича. Діяльність Кирило-Мефодіївського товариства	2
23	Характеристика ідеї національного виховання К. Ушинського.	2
24	Характеристика освітньо-педагогічних поглядів І.Франка, Лесі Українки, Т.Лубенця, С. Русової, І. Огієнка	2
25	Характеристика особливостей становлення освіти у післявоєнний період (кінець 40-х–50ті роки).	1
26	Характеристика шляхів і засобів національного виховання дітей та молоді в Україні.	2
27	Аналіз шляхів реформування професійної, вищої та педагогічної освіти.	2
Разом		60

б) завдання для самостійної роботи

№	Завдання для самостійної роботи
1.	Тези з теми «Філософія серця Г.Сковороди»
2	Презентація до теми «Ідеї педагогічної освіти Й. Песталоцці»
3.	Презентація до теми «Формування освітньої політики у козацьку добу»
4.	Конспект роботи С. Русової «Нова школа соціального виховання»
5.	Тестові завдання з теми «Сучасна освіта у найрозвиненіших країнах світу».
6.	Розробка СЛС до тем навчальної дисципліни (за вибором студентів)
7.	Узагальнююча контрольна робота.

в) організація самостійної роботи студентів

№	Організація самостійної роботи студентів	Кількість годин
1.	Вивчення теоретичного матеріалу	24
2	Виконання практичних завдань	16

3.	Конспектування першоджерел	20
Разом		60

13. Система оцінювання та вимоги

Оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти здійснюється відповідно до «Положення про організацію освітнього процесу в Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького» <https://drive.google.com/file/d/1HWL9vuhcizztkaC6wgf-zXhr43uGR1W0/view> та «Положення про бально-накопичувальну систему оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти у МДПУ імені Богдана Хмельницького» (протокол № 5 від 24.10.2019 р.) <https://drive.google.com/file/d/1BDRNtAJupqmHkldtICJTkvL-LNTIjWRX/view.1>.

В рамках даного освітнього компоненту передбачена процедура визнання результатів навчання, які здобувач вищої освіти набув шляхом неформальної освіти і демонструє для визнання у процесі опанування даної освітньої програми. Процедура визнання здійснюється згідно Положення про порядок визнання результатів навчання, отриманих у процесі неформальної освіти в Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького https://drive.google.com/file/d/14KeC_yldBuss-N0Q60DqWdwy9We1_uV4/view та шляхом визнання результатів навчання, отриманих в інших ЗВО, що регламентуються документом «Положенням про організацію освітнього процесу в МДПУ імені Богдана Хмельницького» (від 28.08.2020 р., протокол №1) https://drive.google.com/file/d/1OMtCdZsTSSudgxmQMu206ffea4Kjx3_Q/view та «Положенням про перезарахування освітніх компонентів та визначення академічної різниці у МДПУ імені Богдана Хмельницького» (протокол №1 від 28.08.2020 р.) <https://drive.google.com/file/d/1evp2PeqJTVk7lZSIWT9TgeGfyOU7hwSQ/view>

Розподіл балів, що присвоюються здобувачам освіти з освітньої компоненти **«Історія педагогіки»**, є сумою балів за виконання практичних завдань та підсумкового модульного контролю. Впродовж трьох семестрів здобувачі за виконання завдань отримують по 100 балів.

Усі види діяльності на практичному занятті, в тому числі й за виконану самостійну роботу, оцінюються так: «5», «4», «3», «2», які заносяться в академічний журнал.

Самостійно підготовлені теми або розв'язані окремі пізнавальні завдання, що винесені для самостійного опрацювання здобувачами освіти, оцінюються як частина теми практичного (лабораторного, семінарського) заняття.

Модульний контроль складається з двох теоретичних питань та тестів. Максимальна кількість балів, яку можуть отримати здобувачі за модуль складає 30 балів. До цих балів додаються бали за поточний контроль (на практичних заняттях). Максимальна кількість балів за поточний контроль складає 20 балів. Вони розраховуються за формулою: наприклад,

періодичний контроль, який проводиться двічі за семестр, є сумою балів (середньозважена оцінка) поточного контролю і балів за модульний контроль за такою формулою: $S_1 = x_0 + x_1 = 14 + 20 = 34(б)$, де S_1 – сума балів за перший періодичний контроль, X_0 – середньозважене балів за всі теми, включаючи теми і питання винесені на самостійну роботу, що передують першому періодичному контролю; X_1 – бали першого періодичного модульного контролю.

Студент має право на підвищення результату тільки одного модуля протягом тижня після його написання.

Підсумкова оцінка складається із суми балів за періодичні модулі за формулою:

$$S = S_1 + S_2$$

Максимальна сума (S) дорівнює 50 балам за кожний періодичний контроль.

Іспит (100 балів)

Іспит складається з 2 теоретичних питань та одного практико-орієнтованого завдання по 25 балів кожне, на які здобувач освіти має дати розгорнуті відповіді.

Бали	Критерії
21-25 балів	Теоретичні питання розкриті на високому теоретичному і практичному рівнях та у повному обсязі, видно орієнтування в матеріалі, наводяться приклади; якість відповідей свідчить про вільне володіння матеріалом лекційних і практичних занять, а також про ознайомлення з додатковим матеріалом з навчальної дисципліни; є особиста точка зору, аргументована і підкріплена науковими теоріями; можлива присутність деяких недоліків у вигляді описок.
16-20 балів	Ставиться за розкриття теоретичних питань, але не скрізь наводяться приклади до них, має місце деяка їх необґрунтованість; матеріал викладено в певній логічній послідовності, що говорить про вільне володіння лекційним і практичним матеріалом, але при цьому виявлено 1-2 несуттєві помилки; можлива присутність деяких недоліків у вигляді технічних помилок та описок.
11-15 балів	Навчальний матеріал в основному викладений повно, але при цьому допущені 3-4 грубі помилки. Із відповіді видно оволодіння загальним понятійним апаратом, орієнтування в теоретичному матеріалі навчального предмета. Але при розкритті основних питань допускаються суттєві помилки: немає визначень, правил, відсутні приклади на підтвердження викладеної теорії або відповідь неповна, нелогічна.
6-10 балів	Відповідь виявляє незнання або нерозуміння значної частини навчального матеріалу; допущені істотні помилки, матеріал викладений незв'язно. Пояснення побудовані неправильно, допущено 5-6 грубих помилок.

	Відповідь не виявляє розуміння основного змісту навчального матеріалу або в якій припущено декілька суттєвих помилок, відповіді не по суті теоретичних питань.
1-5 балів	Ставиться, якщо є визначення головного поняття, але воно повністю не розкрито і не дається до нього прикладів або питання викладене не по суті навчального матеріалу. Навчальний матеріал виявляє допущення більше 6 грубих помилок.

Крім теоретичних питань білет іспиту складається з 50 тестів. Правильна відповідь на кожен тест оцінюється 1 балом.

Для виставлення підсумкової оцінки знаходиться сума балів за семестр, до нього додається сума балів за іспит і знаходиться середнє арифметичне цих двох даних.

14. Рекомендована література

Основна

1. Закон України “Про освіту” // Освіта. 2020.
2. Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 87 від 21.02.2018 (у 1-2 класах). Учитель початкової школи. 2018, № 4 (вкладка).
3. Аймедов К.В. Загальна педагогіка та історія педагогіки: підручник для студ. вищих навч. закладів. К.: Слово, 2014.
4. Демченко О.П. Практикум з історії педагогіки: навч.-метод. посіб. для викладачів історії педагогіки, на допомогу студ. пед. ВНЗ під час самост. вивчення теоретичних основ, підготовки до лекційних, семінарських і практичних занять. К.: Слово, 2012.
5. Кучина Л.І. Історія педагогіки: навчальний посібник / Кучина Л.І., Молодиченко В.В., Молодиченко Н.А. Мелітополь: Видавництво Мелітополь, 2017. .
6. Лях Г.Р. Лекції з історії педагогіки України (XIX початок XX сторіччя): навч. посібник. Слов’янськ: СДПУ, 2011.
7. Нова Українська школа: концепція. - К:Наукова думка, 2018.

Додаткова

1. Грушевський М. С. Про українську мову і українську школу // Історія вітчизняної педагогіки. К., 2001.
2. Коменский Я. А. Великая дидактика // Хрестоматия по истории зарубежной педагогики / Сост. А. И. Пискунов. М., 1981.
3. Любар О. О. та ін. Історія української педагогіки / За ред. М. Г. Стельмаховича. К.: ІЗМН, 2000.

4. Макаренко А. С. Деякі висновки з мого педагогічного досвіду // Історія вітчизняної педагогіки. К., 2001.
5. Макаренко А. С. Методика організації виховного процесу // Методика виховної роботи. К., 1990.
6. Макаренко А. С. Педагогічна поема. К., 1997.
7. Песталоцци Й. Г. Лебединая песня // Хрестоматія по історії зарубіжної педагогіки. К., 2003.
8. Повчання Володимира Мономаха дітям (XI ст.) // Історія вітчизняної педагогіки. К., 2001.
9. Руссо Ж. Ж. Еміль, або Про виховання // Хрестоматія по історії зарубіжної педагогіки.
10. Сковорода Г. С. Вдячний Еродій // Історія вітчизняної педагогіки. К., 2001.
11. Сухомлинський В. О. Павлишська середня школа // Історія вітчизняної педагогіки. К., 2001.
1. 12. Ушинський К. Д. Про користь педагогічної літератури // Історія вітчизняної педагогіки. К., 2001.
12. Ушинський К. Д. Праця в її психічному і виховному значенні // Історія вітчизняної педагогіки. К., 2001.
13. Ушинський К. Д. Про народність у громадському вихованні // Історія вітчизняної педагогіки. К., 2001.
14. Ушинський К. Д. Рідне слово // Історія вітчизняної педагогіки. К., 2001.

15. Інформаційні ресурси

1. <http://osnova.com.ua/magazines/37/archive/>
2. <http://denysberezchnoy.com/berezhnaya/1class/index.html>